

XIX. YÜZYIL BAŞLARI İSTANBUL'UNDA ESNAF YENİÇERİLER

Mehmet Mert SUNAR*

ABSTRACT

JANISSARY ARTISANS IN THE EARLY NINETEENTH-CENTURY ISTANBUL

This study aims to present the profile of a random group of people who were on the payroll of the Janissary Corps in the early nineteenth-century Istanbul. Majority of the Ottoman chronicles as well as secondary sources has pointed to the increasing level of janissary involvement in trade and crafts in Istanbul which became an undeniable fact of everyday life starting from the seventeenth century. Testing of these observations in the light of janissary payroll registers (esame defterleri) as well as the question of the degree of janissary involvement in trade and crafts at specific time periods and locations emerge as curious subjects which are worthy of attention. Present study tries to examine the profile of a random group of people who were on the payroll of the Janissary Corps by using four distant payroll registers dated to the period between 1815 and 1824.

Keywords: Janissaries, Artisans and Crafts, Istanbul, Janissary Payroll Registers

Giriş

Yeniçerilerin özellikle XVI. yüzyıldan başlayarak şehirlerde ticaret ve zanaatla uğraşmaya başlamaları ve bunun ocağın “bozulmasına” yol açtığı görüşü Osmanlı tarih yazımında sıklıkla tekrarlanmıştır. Özellikle XVIII. ve XIX. yüzyılın başlarında yazılmış olan vekayinâme ve tarihçelerde defalarca karşımıza çıkan bu görüş, modern tarihçilerin çoğu tarafından fazla bir sorgulamaya tabi tutulmadan ikincil kaynaklara taşınmıştır.¹ Başlı başına

* Yrd. Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Siyasi Tarih Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

¹ Osmanlı ordusundaki yeniçeri sayısının artışının ve kul taifesinin ticaret ile uğraşmasının eleştirildiği en erken örneklerden biri Kanuni döneminde yazılmış olan Lütü Paşa'nın Âsafnâmesidir. *Lütü Paşa Âsafnâmesi: Yeni Bir Metin Tesis Denemesi*, haz. Mübahat S. Kütükoğlu, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1991. Bunun yanında özellikle XVII.

tartışmaya açık ve bu çalışmanın konusu dışında olan “bozulma” yargısı bir kenara bırakılsa bile yeniçerilerin ticaret ve zanaatla olan ilişkisinin belli dönemlerde ve mekânlarda ne boyutlarda olduğu sorusu dahi tek başına ilgi

yüzyıldan itibaren Yeniçeri Ocağı'nda bir “bozulma”nın olduğunun Osmanlı ricali tarafından daha açık biçimde telaffuz edildiği görülmektedir. Müellifleri bilinmeyen *Kitab-ı Müstetâb* ve *Kavanin-i Yeniçeriyân* ile birlikte *Koçi Bey Risalesi* bu hususdaki en önemli örneklerdendir. *Kitab-ı Müstetâb*, haz. Yaşar Yücel, Ankara, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1974. *Mebde-i Kanun: Yeniçeri Ocağı Tarihi*, haz. Irina Y. Petrosyan (Moskova, Nauka Basımevi, 1987). *Koçi Bey, Risale-i Koçi Bey* (İstanbul, Mösyö Watts Tab'hanesi, 1277). Yeniçeri Ocağı ile ilgili problemler XVIII. yüzyıl boyunca gündemde olmasına rağmen Ocağın giderek daha şiddetli bir biçimde eleştirilmesi ve yeniçerilerin artık düzelemeyecek kadar çığırından çıkmış olduğu düşüncesinin yerleşmesi III. Selim devrine tesadüf etmektedir. Bu konuda ilk anda akla gelen örnekler III. Selim'e sunulan lahiyalar içinden özellikle Reşid ve Abdullah Birri Efendilerin lahiyaları ile Koca Sekbanbaşı Risalesi, Kuşmani'nin *Zebire'si* ve Cabi Ömer Efendi tarafından yazılan özel vekayinâmedir. Ahmet Öğreten, “*Nizâm-ı Cedîd'e Dair Islahat Lahiyaları*” (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1989. *Hulasatü'l-kelam fi reddi'l-avâm*, Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası İlavesi (İstanbul, Hilal Matba'ası, tarihsiz). *Nizâm-ı Cedîde Dâir Bir Risâle: Zebîre-i Kuşmânî Fî Tarîfi Nizâm-ı İlhamî*, haz. Ömer İşbilir, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 2006). Cabi Ömer Efendi, *Cabi Tarihi: Tarih-i Sultan Selim-i Salis ve Mahmud-ı Sani*, haz. Mehmet Ali Beyhan, 2 cilt (Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003). Ancak yeniçerilerin tamamen ötekileştirilmesi veya “şeytanlaştırılması” 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra yoğun biçimde yürütülen devlet propagandası dönemine denk düşmektedir. Bunun en tipik örneği şüphesiz Esad Efendi'nin *Üss-i Zafer*'idir. Benzer kaygılar ile yazılan Şirvanlı Fatih Efendi'nin *Gülzar-ı Fütuhât*'ı ile Mehmet Daniş Bey'in eserini de zikretmek gerekir. Mehmed Es'ad Efendi, *Üss-i Zafer*, İkinci basım (İstanbul: Süleyman Efendi Matba'ası, 1293). Şirvanlı Fatih Efendi, *Gülzar-ı Fütuhât*, haz. Mehmet Ali Beyhan (İstanbul, Kitapevi Yayınları, 2001). Mehmet Daniş Bey, *Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılışı ve II. Mahmud'un Edirne Seyahati*, haz. Şamil Mutlu (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1994). Bu eserlerde biraz acemice ancak açıkça ortaya konan devletin yeniçeriler hakkındaki resmi görüşü, XIX. yüzyılın sonlarında yayınlanan *Tarih-i Cevdet*'de aynen tekrarlanmış ve Ahmet Cevdet Paşa'nın kendine has uslubu sayesinde çok daha etkili bir hale sokulmuştur. Cumhuriyet döneminde ise yeni kurulan rejimin hem Osmanlı İmparatorluğu'nun seçkin yaklaşımını miras alması hem de kendi kökenlerini XVIII. ve XIX. yüzyıllarda etkinlik kazanan Osmanlı reform çabalarına kadar götürme çabası, dönemin Osmanlı tarihçilerinin Yeniçeri Ocağı hakkındaki Osmanlı resmi devlet görüşünü eserlerine taşıması ile sonuçlanmıştı. Tipik örnekler için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları*, 2 cilt (Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1943, İkinci Basım, 1984). Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, 5. cilt (Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1961, Beşinci Basım, 1988). Benzer görüşlerin modernizm teorilerinin ve çeşitli siyasi saiklerin etkisinde yazan bazı Batılı ve Türk Osmanlı tarihçileri tarafından tekrar edilmesi 1980'lere kadar hâkim görüşün herhangi bir biçimde sorgulanmamasını da beraberinde getirmiştir. Bernard Lewis, *The Emergence of Modern Turkey* (Oxford: Oxford University Press, 1961, 3rd edition, 2002). Türkçe tercümesi için bkz. Modern Türkiye'nin Doğuşu, çev. Metin Kırıatlı (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1970). Niyazi Berkes, *The Development of Secularism in Turkey* (Montreal: McGill University Press, 1964). Türkçe tercümesi için bkz. Türkiye'de Çağdaşlaşma (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1973).

çekicidir.² Bu makalede ekonomik tarihten askeri tarihe kadar pek çok alanı ilgilendirebilecek olan bu soru yeniçerilerin toplumsal statüleri açısından ele alınacaktır. Konunun toplumsal statü açısından ele alınması bu çalışmayı aynı zamanda “yeni askeri tarih” yaklaşımının ilgi sahasına da sokmaktadır. Savaşın organizasyonu, ekonomik ve sosyal boyutları, askere alma gibi konularla yakından ilgilenen ve Batıda çok geniş bir literatüre sahip olan bu yaklaşımın Osmanlı tarihi çalışmaları açısından henüz emekleme evresinde olduğu söylenebilir. Osmanlı ordusunun ana gücünü oluşturan kapıkulu ocakları mensuplarının toplumsal kökenlerinin ve işlevlerinin detaylı biçimde araştırılması, bunların siyasi, ekonomik ve kültürel yaşamdaki etkilerinin sorgulanması hem askeri tarih açısından hem de Osmanlı tarih yazımı açısından önemli veriler ortaya çıkarabilir. Mevcut çalışma bu konuda mütevazı bir katkı olma amacını taşımaktadır.

Yeniçeriler ve Esâme Defterleri

XIX. yüzyılın başlarında Yeniçeri Ocağı mensuplarının toplumsal statülerinin belirlenmesi tarihçiler için pek de kolay olmayan bir uğraştır. Her şeyden önce 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasının hemen ardından yeniçerilere ait pek çok belgenin Ayasofya hamamında yakılarak yok edilmiş olması tarihçiler için önemli bir problem teşkil etmektedir.³ Ancak bu belgelerin ne tip belgeler olduğu ya da sayısı hakkında ayrıntılı bir bilgi bulunmamaktadır. Bugün Osmanlı Arşivinde yeniçeriler hakkında çok önemli miktarlarda belge ve defterin bulunması, bu hareketin tıpkı yeniçeri mezar taşlarının kırılmasında

² Burada 1990'lardan itibaren Osmanlı tarihçileri arasında Yeniçeri Ocağı'nın “bozulması” ve yeniçerilerin ticaret ve zanaatlar ile uğraşması konularına getirilen farklı yaklaşım ve eleştirilerin bu çalışma açısından önemini zikretmek gerekmektedir. Özellikle yeniçeriler ile İstanbul'un çalışan kesimleri arasındaki ilişkilere emek tarihi açısından ilk defa dikkati çeken Donald Quataert'ın makalesi bu çalışma için önemli bir öncül oluşturmaktadır. Donald Quataert, “Janissaries, Artisans and the Question of Ottoman Decline 1730-1826,” *Workers, Peasants and Economic Change in the Ottoman Empire 1730-1914* (Istanbul, Isis Press, 1993), s. 197-203. Bunun yanında Yeniçeri Ocağı'nın “bozulması” argümanına Cemal Kafadar tarafından yöneltilen eleştiriler bir diğer önemli menzil taşıını oluşturmaktadır. Cemal Kafadar, “On the Purity and Corruption of the Janissaries,” *Turkish Studies Association Bulletin* 15 (1991): 273-279. Bu makale özellikle Kafadar'ın 1980'lerde yazdığı master tezinde benimsemiş gözüktüğü Yeniçeri Ocağı'nın “bozulması” fikrinden önemli bir kopuşu ilan etmesi açısından önemlidir. Cemal Kafadar, *Yeniçeri-Esnaflar İlişkileri: Dayanışma ve Çatışma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, McGill University, 1981.

³ Yeniçeriler ile ilgili belgelerin ve defterlerin yakılması hakkında bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Cevdet Askeri (C. AS), nr. 25937 (29 Safer 1243 / 21 Eylül 1827).

olduğu gibi bütün belgeleri yok etmeye yönelik değil, sadece sembolik bir hareket olması ihtimalini akla getirmektedir. Bunun yanında yüzyıllar boyu Osmanlı bürokratik sisteminin yeniçeriler hakkında üretmiş olduğu belgelerin hepsinin II. Mahmud yönetimi tarafından arşivlerde bulunup yok edilmesinin, aynı yeniçerilerin hatırasının toplumun hafızasından silinmesi çabası kadar başarı ihtimali düşük bir girişim olduğu da düşünülmelidir.

Osmanlı arşivlerinde yeniçeriler ile ilgili belgelerin bolluğuna rağmen bu belgelerin içeriklerinin yeniçerilerin toplumsal kökenleri hakkında çok detaylı bilgiler içermemesi günümüz tarihçileri için önemli bir sorun teşkil etmektedir. Çeşitli tasniflerde bulunan belgeler ve özellikle de yeniçeri esame (mevâcib) defterleri, yeniçeri ortalarının mensuplarının kökeni konusunda son derece parçalı ve dağınık bilgiler sağlamaktadır.⁴ Yine de hem belgelerden çıkarılacak bireysel örnekler, hem de yeniçeri esame defterlerinin örnekleme yolu ile incelenmesi, yeniçerilerin kökenleri hakkında tarihçilere bazı genel bilgiler sağlayabilir. Bu çalışmanın ana amacı XIX. yüzyılın başlarında İstanbul yeniçerilerinin toplumsal statüleri üzerine kabul görmüş olan bazı yargıların birincil kaynaklardan seçilen bazı örnekler yolu ile test edilmesidir. Çalışmanın ikinci amacı, yeniçerilerin toplumsal kökenlerinin Osmanlı devleti ve toplumu üzerindeki etkileri bağlamında bazı soruları gündeme getirmektir. Bu soruların gündeme getirilmesi, resmi tarih yazımında hâkim olan yeniçeriler hakkındaki genel geçer görüşlerin eleştirisine bir katkı olması açısından önem taşımaktadır.

Yeniçeriler ile ilgili arşiv belgeleri arasında yeniçeri esame defterlerinin önemli bir yeri vardır. Bu defterler detaylı bir biçimde incelendiğinde yeniçeri ortalarının mensuplarının yeniçerilik dışında sahip oldukları meslekler, imparatorluğun hangi bölgelerinden İstanbul'a geldikleri ve bazen de İstanbul'da hangi mahallelerde yaşadıkları hakkında dağınık da olsa bilgiler edinilebilir. Osmanlı arşivinde *Divani Yeniçeri Kalemi* tasnifi altında kataloglanmış 1553 ve 1826 tarihleri arasını kapsayan bin beş yüze yakın esame defteri ve parçası bulunmaktadır. Bu defterlere ve parçalarına *Piyade Mukabelesi*, *Kamil Kepeci*, *Cevdet Askeri* ve *Maliyeden Müdevver* tasniflerinde de rastlanmaktadır. Şu anda arşivde mevcut defterlerin sayısı ve özellikleri göze

⁴ Esame defterleri ya da Mevâcib defterleri Yeniçeri Ocağı mensuplarının künyelerinin ve aldıkları maaş miktarlarının yazıldığı defterlere verilen addır. Aslında bu defterlere mevâcib defteri adı verilmekteyse de, bu çalışmada günlük kullanımda daha yaygın olan esame defteri isminin kullanılması tercih edilmiştir. Bu defterlerdeki kayıtlara göre her yeniçeriye yeniçerinin künyesinin ve günlük maaşının kayıtlı olduğu bir belge verilir, bu belgeye de "esame kâğıdı" ya da kâğıdın taşıdığı Yeniçeri Ağasını mührüne atfen memhûr (mühürlü) adı verilirdi.

alındığında, bunların yaklaşık dört yüz yılı aşan bir süre içinde Osmanlı bürokrasinin yeniçeriler hakkında tuttuğu defterlerin ancak küçük bir bölümü olduğu aşikârdır.

Mevcut defterler kategorize edildiğinde üç ayrı çeşit esame defteri ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi *esame icmal defteri* olarak adlandırılabilir ve her üç aylık maaş döneminde yeniçeriler dâhil bütün kapıkulu askerlerine ve hizmetlilerine ödenen toplam maaşı gösteren defterlerdir. Aslında ikişer sayfalık varaklardan ibaret olan bu defterlerde yeniçeriler, topçular, arabacılar gibi kapıkulu ocaklarının nefer miktarı ve bunlara ödenen toplam maaşlar gösterilmektedir. Farazi olarak herhangi bir seneye ait dört icmal defterinin toplamından bir yıl içinde kapıkulu ocaklarına ödenen toplam maaş miktarını tespit etmek mümkün olsa da yapılan çalışmada *Divani Yeniçeri Kalemî*'nde tasnif edilmiş icmal defterleri arasında herhangi bir yıla ait dört icmal defterini birden bulmak mümkün olmamıştır.⁵

İkinci kategoriye ise yeniçeri ortalarına ait esame defterleri oluşturmaktadır. Orta esame defterleri yeniçeri ortalarının mensupları hakkında detaylı bilgileri içermektedir. Cari olan uygulamada her yeniçeriye esame adı verilen bir belge verilmekte ve bu esame üzerinde yeniçerinin adı, baba adı, hangi ortaya mensup olduğu ve günlük kaç akçe maaşı bulunduğu belirtilmekteydi. Her üç aylık mevâcib döneminde her ortanın yazıcısı ve zabitanı yeniçerilerin esamelerini kontrol ederek mevâciblerini vermekteydiler. Bu işlem sırasında yazıcılar ortanın mensuplarının adını, baba adını ve aldıkları günlük maaşın miktarını içeren esame defterlerinden iki nüsha hazırlamakta, bunlardan biri Yeniçeri Kalemî'ne diğeri de Piyade Mukabelesi'nde muhafaza edilmekteydi.⁶

⁵ Bu defterlerin neden eksik olduğu konusunda akla gelen ilk ihtimal Yeniçeri Ocağı'na ait pek çok belge ve defterin bizzat Osmanlı Devleti tarafından yok edilmiş olmasıdır. Ancak burada da niye bazı defterlerin yok edilip bazılarının edilmemesi sorusu ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan akla gelen diğer bir soru konunun belgelerin modern zamanda yapılan tasnifi ile alakasının bulunup bulunmadığı ve acaba hala tasnif edilmeyi bekleyen yeniçeri defterlerinin olup olmadığıdır. Kapıkulu Ocağı mensuplarının her hangi bir yıla ait maaşlarının toplam miktarını tespit etmek için izlenecek diğer bir yol ise Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki *Başmuhasebe Kalemî* defterlerine bakmaktır. Bu defterlerde aynı zamanda maaşların devletin hangi gelir kaynaklarından elde edildiği konusunda da ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır.

⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları*, c. I (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1943, 2. baskı, 1984), s. 413-414. Uzunçarşılı Yeniçeri Ocağı'nın ilk zamanlarında esame defterlerinin üç nüsha olarak hazırlandığını, ancak III. Murad zamanından itibaren bu uygulamanın terk edilip iki nüsha hazırlanmaya başladığını bildirmektedir.

XVIII. yüzyıl sonları ve XIX. yüzyıl başlarında hazırlanmaya başlanan yeni tip orta esame defterlerinin ise üçüncü kategoriyi oluşturduğu söylenebilir. Bu yeni tip defterlerde ikinci kategoridekilerden farklı olarak esame üzerindeki yeniçerinin adı ve baba adının yanı sıra esameyi o an elinde tutan kişinin adı ve baba adının da belirtildiği görülmektedir. Bilindiği üzere özellikle 18. yüzyıldan itibaren yeniçeri esameleri halk arasında alınıp satılabilen bir yatırım aracı haline gelmişti. Yeniçeri zabıtları ve yazıcılarının ölen yeniçerilerin esamelerini hazineye geri iade etmek yerine isteyenlere peşin para karşılığı satmaları yaygın bir uygulamaydı.⁷ Bu sebeplerden dolayı, esamelerin üzerindeki isimler ile o an esameleri elinde bulduran kişilerin isimlerinin birbirini tutmamasının o dönemde çok karşılaşılan bir olay olduğunu tasavvur etmek zor değildir. İşte yeni tip esame defterlerinin ortaya çıkışındaki sebep merkezi otoritenin artık kontrolden çıkmış esameleri tekrar zapt ü rabt altına alma çabasıydı. *Vasıf Tarihi*'ne göre 1783 yılının kışında yeni bir Osmanlı-Rus savaşı ihtimali üzerine hazırlıklara başlayan Osmanlı merkezi yönetimi aldığı bir kararla yeniçeri esamelerinin üzerine gerçek esame sahiplerinin isimlerinin yazılması kararını almıştı.⁸ Bu kararın sebebi sefer sırasında esameye mutasarrıf bu kişilerin sefere gitmesini sağlamaktı. Bu gelişme her ne kadar esame sahipleri için iyi bir haber olmamışsa da günümüz tarihçileri için çok talihli bir gelişme olarak görülebilir. Çünkü özellikle esameleri o an elinde bulduranların lakapları bu insanların kökenleri hakkında önemli bilgiler içermektedir.

Bu çalışmada yukarıda bahsi geçen yeni tip esame defterlerinden 1812 ve 1824 yılları arasındaki döneme ait dört adedi detaylı bir analiz için seçilmiştir. Bunlardan ikisi aynı yeniçeri ortasının (96. Cemaat) 1815/16 ve 1823/24 yıllarına ait esame defterleridir. Geri iki defterden biri 97. Cemaat ortasının 1816/17 yıllarına ait esame defteri, diğeri ise 12. Sekban Bölüğü ortasının 1822/23 yılına ait defteridir.⁹ Analiz edilen örnek toplamda 2.945 adet esame

⁷ Ölen yeniçerilerin esamelerinin hazineye geri döndürülmek yerine reayanın eline geçmesinin başlangıcı daha eskilere gitmekteydi. Bu uygulamaların tam olarak ne zaman yaygın hale geldiğini tespit etmek güç olsa da, örneğin 1620'lerde Sultan IV. Murad'ın yeni atadığı Yeniçeri Katibi Mehmed Efendi'ye yeniçeri esamelerinin bir düzene koyulması, ölen yeniçerilerin esamelerinin reayanın eline geçmesinin önlenmesi ve kendisinin onayı olmadan yeniçeri defterine yeni isim yazılmaması konusunda uyardığı görülmektedir. Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Naîmâ: Ravzatü'l-Hüseyn fî Hulâsâti Ahbâri'l-Hâfikayn*, haz. Mehmet İpşirli, c. II (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2007), 623.

⁸ Ahmed Vasıf Efendi, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr*, haz. Mücteba İlgürel (Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994), s. 66-68.

⁹ BOA, Yeniçeri Kalemî Defterleri (D.YNÇ), nr. 34919 (1231 / 1815-16), nr. 34997 (1239 / 1823-24), nr. 34839 (1232 / 1816-1817), nr. 34978 (1238 / 1822-23). Devletin mali zorluklar yüzünden yeniçeri mevâciblerini ödemeyi geciktirmesi sık sık tekrarlanan bir olaydı. Bu

kaydını içermektedir. Bir fikir vermesi açısından 1811 yılına tesadüf eden Hicri 1226 yılı icmal defterlerinde 114.497 ve yine 1817/18 yıllarına tesadüf eden Hicri 1233 yılının icmal defterinde 109.706 yeniçeri esamesi bulunduğu göze alırsa elimizdeki örneğin ancak küçük bir yüzdeye tekabül ettiği anlaşılır.¹⁰ Yine de bu küçük örnek bile yeniçerilerin kökenleri ve askerlik dışındaki meslekleri hakkındaki genel geçer yargıların test edilmesi açısından önemli bir başlangıç olacaktır.

Elimizdeki defterleri analiz etmeden önce bu defterlerden elde edilecek bilgilerin sınırları ve eksikleri hakkında bazı noktaların açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Esame sahiplerinin meslekleri, geldikleri bölgeler ve oturdukları mahalleler defterlerde ayrı olarak kayıt edilmediğinden bütün bu bilgilerin esame sahiplerinin lakaplarından çıkarılması zorunluluğu doğmuştur. Osmanlı toplumunda aynı ada sahip kişiler ya baba adları yoluyla ya da adlarına takılan lakaplar yolu ile birbirlerinden ayırt edilmektedir. Bu lakaplar kişinin doğduğu yeri belirten lakaplar olabildiği gibi oturduğu mahalleyi, mesleğini ya da fiziksel bir özelliğini tanımlayan lakaplar da olabilmekteydi. Lakaplardan yola çıkılarak yapılan bir analizin çeşitli zorlukları ve sorunları getireceği de şüphesizdir.

Her şeyden önce meslek ile ilgili bir lakap taşıyan bir esame sahibinin o sırada o mesleği yapıp yapmadığı şüpheli bir konudur. Aynı şekilde esnaflıkla ilgili bir lakabı olmayan esame sahibinin yeniçerilik dışında kesinlikle bir meslek sahibi olmadığını düşünmek de mümkün değildir. Ancak yine de esnaf lakabı olan esame sahiplerinin hayatlarının bir bölümünde o mesleği icra ettiklerini düşünmek yanlış olmayacaktır. Bu yönden çalışmada ulaşılan verilerin doğruluk oranı sınırlı veriler olduğu göz önünde tutulmalıdır. İkinci bir sorun başlarında lakap kullanılmayan isimlerin oluşturduğu karışıklıktır. Esame defterlerinde hem adı hem de baba adı aynı olan pek çok kayıt bulunmaktadır. Yeniçerilerin bazen birden fazla esameye sahip oldukları göz önüne alındığında bu kayıtların aynı kişiye mi yoksa aynı isim ve baba ismine sahip olan ayrı kişilere mi ait olduğu belli olmamaktadır. Verilerin analizini zorlaştıran diğer

gecikmeler sonucu 19. yüzyıl başında yeniçeri mevâcib ödemeleri beş yıl geriden gelmekteydi. Örneğin Hicri 1231 (1815-16) yılında 96. Cemaat ortasına ödenen maaşlar aslında 1226 Hicri (1811-12) yılının mevâcibleriydi. Bu açıdan bakıldığında 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması Osmanlı Devletini çok büyük bir iç borçtan kurtarmıştı. 1826'daki isyan sırasında merkezi yönetimin isyana katılmayan esame sahiplerine maaşlarının hayat sonuna kadar ödeneceği vaadi, Vak'a-i Hayriyye sonrasının korku ortamında maaşını istemeye cesaret edebilenlere karşı bile tam olarak tutulmamıştı.

¹⁰ BOA, D. YNÇ, nr. 34916 (1226 MASAR / 26 Ocak 1811 - 24 Nisan 1811), nr. 34982 (1233 MASAR / 11 Kasım 1817 - 7 Şubat 1818).

bir zorluk da kullanılan lakapların değişkenliği ve düzensizliğidir. Örneğin 96. Cemaat ortasının ayrı yıllara ait esame defterleri incelenirken ortaya çıktığı gibi, aynı esameye sahip bir yeniçerinin lakabı yıllar arasında farklılıklar gösterebilmektedir. Somut bir örnek vermek gerekirse, 1815/16 esame defterinde ismi ve lakabı Kılıçalili Nakkaş Nuri Alemdar olarak belirtilen bir yeniçerinin 1823/24 defterinde kaydı Kılıçalili Nuri Alemdar olarak yazılabilmektedir. Buradan yapılacak çıkarımın, 1823/24 mevâcibinde Nuri Alemdar'ın artık nakkaşlık mesleğini bıraktığı mı yoksa sadece o seferlik orta yazıcısı tarafından lakabının farklı yazıldığı mı, olduğu açık değildir. Çalışmanın verileri hazırlanırken bu tip durumlarda negatif bir ön yargı izlenmiş ve lakapta belirtilmediği takdirde bu kişilerin esnaf olmadığı varsayılmıştır.

Yeniçeri esamelerinin İstanbul halkı arasında alıp satılabilen bir yatırım aracı haline gelmesi bazı ocak mensuplarının ve ocak dışından kişilerin birden fazla esame sahibi olmalarına yol açmıştı. İsimler ve lakaplardaki düzensizlik ve daha önce defterlerle ilgili bahsedilen sorunlar da göz önüne alındığında ortaların mensuplarının gerçek sayısını tespit etmek iyice imkânsız hale gelmektedir. Bu sebeple çalışmada açıklanan verilerde esameler temel alınmış, mesela esnaf lakabı taşıyan yeniçerilerin sayısı tahmin edilmeye çalışılmaktansa, esnaf lakaplı yeniçerilerin elinde bulunan esame sayısı verilmiştir.

Tablo I: Esnaf lakaplı yeniçerilerin elinde bulunan esamelerin dağılımı

<i>Yeniçeri Ortası</i>	<i>Toplam Esame Sayısı</i>	<i>Esnaf Yeniçerilerin Elindeki Esame Sayısı</i>	<i>(% değeri)</i>
96. Cemaat (1815/1816)	1,297	483	37
96. Cemaat (1823/1824)	1,273	407	32
97. Cemaat (1812)	318	26	8
12. Sekban (1822)	57	17	33

Kaynak: BOA, D.YNÇ, nr. 34919 (1231/1815-16), nr. 34997 (1239/1823-24), nr. 34839 (1232/1816-17), nr. 34978 (1238/1822-23).

Esnaf Yeniçerilerin Profili:

Yukarıda Tablo I'de gösterilen veriler esnaf lakabı taşıyan esame sahipleri hakkında bazı genel yargılara varmayı mümkün kılmaktadır. Her şeyden önce 97. Cemaat haricindeki yeniçeri ortalarında esamelerin yaklaşık üçte birinin esnaf lakabı taşıyan kimselerin elinde olduğu göze çarpmaktadır. Defterlerden elde edilen bu verilerle ilgili problemler göze alındığında bu oranın aslında daha da yüksek olması büyük bir olasılıktır. Esnaf lakaplı esame sahiplerinin meşgul olduğu mesleklere bakıldığında esnaf yeniçerilerin geniş bir yelpazedeki alanlarda çalıştıkları, bazı kaynaklarda iddia edildiği gibi sadece fazla uzmanlaşma gerektirmeyen ve beden gücünün öne çıktığı işlerde çalışan bir çeşit *lumpen-esnaf* kategorisine mensup olmadıkları ortaya çıkmaktadır. Yeniçeriler arasında hatırı sayılır miktarda tekstil, metal işçiliği, ev ve inşaat araç ve gereçleri imalat ve satışı gibi alanlarda çalışanlar bulunmaktadır. (bkz. Ek I, II, III, IV)

Birincil ve ikincil kaynaklarda yeniçerilerin esnafılığı konusunda yazılanlara bakıldığında bazı yeniçeri ortalarının belli mesleklerde yoğunlaştığı

ve bunları tekeline aldığı hakkında bilgilere rastlanmaktadır.¹¹ Elimizdeki verilere baktığımızda 96. Cemaat ortasına ait iki defterde de esnaf lakabı taşıyan yeniçeriler arasında sepetçilerin en fazla esameyi elinde bulunduran grup olduğu görülmektedir.¹² Bu esamelerin önemli miktarı Civelek Ahmed Ağa adındaki birinin şahsına, yakınlarına ve çıraklarına aittir. Esame defterlerine göre 1815/16 yılı mevâcibinde Civelek Ahmed Ağa'nın kontrolünde günlük 825 akçelik bir mevâcib bulunurken bu rakkam 1823/24 mevâcibinde 2.269 akçeye çıkmıştır. 1815/16 esame defterine göre bu 825 akçenin 251 akçesi Ahmed Ağa'ya asıl sahiplerine teslim edilmek için verilmişti ve bunların bir kısmı Ahmed Ağa'nın yakınları ve çıraklarıydı. Ancak 1823/24 esame defterinde 2.269 akçenin ne kadarlık bir kısmının bu amaçla Civelek Ahmed Ağa'ya verildiğine dair bir kayıt bulunmamaktadır. 1823/24 esamesinde bu miktarın bir kısmının yine asıl sahiplerine verilmek amacı ile Ahmed Ağa'ya teslim edildiği varsayılabilir. Ancak yine de yaklaşık sekiz yıllık bir zaman biriminde Ahmed Ağa'nın kontrolündeki esame miktarında gerçekleşen büyük artışın açıklanması gerekmektedir. Buradan ya Ahmed Ağa'nın geçen sekiz yıl içinde yoğun biçimde ortasındaki esameleri satın aldığı ya da 1815/16 esame defterinde sepetçi esnafına mensup olup bunu lakaplarında belirtmeyen yeniçerilerin bulunduğu ve 1823/24 esamesinde bunların da maaşlarının kendilerine verilmek üzere Ahmed Ağa tarafından toplandığı varsayılabilir. Sayısı belki daha da çoğaltılabilecek bu ihtimallerden hangisi doğru olursa olsun, sonuç olarak Ahmed Ağa'nın hem kendi ortasında hem de sepetçi esnafı arasında önemli bir nüfuza sahip olduğu açıktır. İstanbul ve imparatorluğun diğer şehirlerinde hem yeniçeri ocağında hem de esnaf loncalarında etkin konumda olan Civelek Ahmed Ağa gibi pek çok nüfuzlu yeniçeri bulunduğu tahmin edilebilir.¹³

¹¹ Cevdet Tarihi'ne göre 48. ve 78. Cemaat yeniçerilerinin çoğu boyacı esnafına mensuptu. Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih: Vek'ayi-i Devlet-i 'Aliyye*, c. X, (İstanbul: Matba'a-i Osmaniyye, 1292), s. 227. Başka bir örnek olarak hem Georg Oğlukyan'ın tarihçesinde hem de Cabi Tarihi'nde Üsküdar'daki 59. Bölük mensuplarının hepsinin hammallık yaptığı ve pek çoğunun Kastamonu'nun Tosya kazasından oldukları belirtilmektedir. *Georg Oğlukyan'ın Ruznamesi: 1806-1810 İsyancıları, III. Selim, IV. Mustafa, II. Mahmud ve Alemdar Mustafa Paşa*, terc. Hrand D. Andreasyan, (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1972), s. 53. Cabi Ömer Efendi, *Cabi Tarihi: Tarih-i Sultan Selim-i Salis ve Mahmud-ı Sani*, haz. Mehmet Ali Beyhan, c. II (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2003), s. 749.

¹² 1815/16 tarihli mevâcib defterinde 44 adet esame sepetçi ünvanlı yeniçerilerin elindeyken bu sayı 1823/24 tarihli mevâcib defterinde 71'dir.

¹³ Mesela Cevdet Tarihi'ne göre 1825 yılı sonlarında 64. Cemaatin odabaşısı olarak görev yapan Mustafa Ağa aynı zamanda Sepetçiler Loncasının da kethüdasıydı. Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih*, c. XII, s. 160.

Defterlerde ikinci en büyük meslek kategorisini taşçılar oluşturmaktadır. Bu meslekte çalışan esame sahipleri, sıvacı, boyacı, suyalcu ve çeşitli inşaat gereçleri üreticileri ile birlikte sınıflandırıldığında inşaat alanında çalışan esame sahiplerinin sayısı önemli bir rakama ulaşmaktadır. İnşaat sektörünün ardından dericilikte ve tekstil sektöründe çalışan yeniçeriler bir sonraki sayıca önemli grubu teşkil etmektedirler. Bu alanlarda çalışan yeniçerileri ev araç-gereçleri imalatı/satışı ve gıda sektörlerinde çalışan yeniçeriler izlemektedir. Bunun dışında incelenen esame defterlerinde simkeşlikten hattatlığa, tabanca yapımından fişek imalatına kadar hatırı sayılır ustalık ve uzmanlık gerektiren farklı alanlarda çalışan esame sahipleri de bulunmaktadır.

97. Cemaat ve 12. Sekban Bölüğü ortalarına ait defterlerde sayı açısından diğerlerinden daha ileri çıkan bir meslek grubu görülmemektedir. Ancak 12. Sekban bölüğünden esame alan 57 yeniçeriden bir kısmı Yeniçeri Ağasının Sarayı'ndaki imalathanelerde çalışırken bir kısmı da kollukçuluk görevi yapmaktaydılar. Özellikle 97. Cemaat ve 96. Cemaatlerin mevcutları arasındaki fark da dikkat çekicidir. Bu defterlerin bir kez daha teyit ettiği gibi yeniçeri ortalarının mevcutlarında belli bir standart yoktu.¹⁴ Bazı kaynaklara göre bir ortanın mevcudunun fazla ya da az olmasını belirleyen en önemli faktör o ortanın halk arasındaki popülerliğiydi.¹⁵

Defterler ile ilgili bir diğer dikkate değer nokta 96. Cemaat ortasına ait esame defterlerinde çırak lakabına sahip yeniçerilerin varlığıdır.¹⁶ Çıraklara ait kayıtlarda önemli bir husus çırakların isimlerinin genelde ustalarının isimleri ile birlikte kaydedilmiş olmasıdır. Çırak lakabı taşıyan esame sahiplerinin neredeyse yarısı 96. Cemaat mensupları arasında en popüler meslek olarak görünen sepetçilik mesleği ile meşguldür. Bu çıraklar arasında *alemдар* rütbesine sahip bir yeniçerinin bulunması yeniçerilerin sahip oldukları rütbelerle mesleklerinde yükselmeleri arasında doğrudan bir bağın olmadığı kanısını uyandırmaktadır. Bu konuda ilerde ortaya çıkacak başka belge ve bulgular belki de yeniçerilerin askeri statülerini kullanarak kendilerine zorla loncalarda yer açtıkları ve ekonomi dışı faktörlerle kendilerine avantaj sağladıkları gibi genellemelerin doğruluğunun sorgulanmasını da beraberinde getirecektir.

¹⁴ Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, c. I, s. 165.

¹⁵ William Wittman, *Travels in Turkey, Asia Minor, Syria and Across the Desert into Egypt During the Years 1799, 1800, and 1801 in Company with the Turkish Army and the British Military Mission* (London: Richard Phillips, 1803), s. 236.

¹⁶ 1815/16 mevâcibinde 23 olan bu sayı 1823/24 mevâcibinde 22'dir.

Esame defterlerinden elde edilen bu verilerin son derece kısıtlı olduğunu ve yapılan işin tabiri caizse sinekten yağ çıkarmaya çalışmaya benzediğini kabul etmek gerekir. Esnaf yeniçeriler hakkında sorulabilecek pek çok sorunun- mesela bu yeniçerilerin kendi işlerine mi sahip oldukları yoksa başkasının yanında mı çalıştıkları, eğer kendi işletmelerine sahipeler bu işletmelerin ve sermayelerinin büyüklüğü, yanlarında kaç kişi çalıştırdıkları gibi- cevabı belki sicillerdeki bireysel örneklerin incelenmesi ve karşılaştırılması ile bulunabilir.

İstanbul dışındaki yeniçeriler hakkında bir fikir vermesi açısından bu dört esame defterinin incelenmesinden çıkan sonuçlar Edirne şehrindeki esnaf yeniçerilere ait bazı bulgularla karşılaştırılabilir. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra hazırlanan ve idam ve sürgünlerine karar verilen yüz kırk dört Edirneli yeniçerinin isim ve lakaplarını içeren bir kalebend defterinin incelenmesi bu yeniçerilerden altmış yedisinin esnaf lakapları taşıdığını göstermiştir. Her ne kadar bu yüz kırk dört kişi Edirne'deki toplam yeniçerilerin ancak küçük bir kısmını oluştursa da esnaf lakaplı yeniçerilerin bu sayının neredeyse yarısını oluşturması dikkat çekicidir. Bu altmış yedi kişilik grup da aynı esame defterlerinden alınan örneklerdeki gibi çok çeşitli mesleklerle meşgul olduğu görülmektedir. Bu grup arasında sayıca en fazla öne çıkanlar %15 ile debbağlar ve %13 ile kahvecilerdir. Diğerleri mühürçülükten fes imalatına kadar çeşitli mesleklere dağılmış vaziyettedir.¹⁷

Bu kısıtlı örneklerden elde edilen veriler esnaf lakabına sahip yeniçerilerin sadece fazla vasıflılık gerektirmeyen, emek gücü yoğun işlerde ya da fazla bir sermaye gerektirmeyen seyyar satıcılık gibi işlerde çalıştığı yargısını çok da onaylamamaktadır. Her ne kadar incelenen örneklerdeki yeniçerilerin hatırı sayılır bir kısmı çok fazla vasıf gerektirmeyen işlerde çalışıyorsa da, en az bir o kadar yeniçerinin de sermaye ve ustalık isteyen işlerde çalıştığı görülmektedir. Bu açıdan elimizdeki veriler birincil ve ikincil kaynaklarda sıkça tekrarlanan ve yeniçerilerin genelde "ayak takımı" olarak adlandırılan sosyo-ekonomik gruplardan geldiğini iddia eden görüşlerle örtüşmemektedir.¹⁸ Bunun yanında 97. Cemaat ortasına ait defter dışındaki

¹⁷ BOA, Kalebend Defterleri (A.DVN.KLB.), nr. 929.A, (10.B.1242 – 25.CA.1249 / 7 Şubat 1827 - 10 Ekim 1833).

¹⁸ Birincil ve ikincil kaynaklarda pek çok kere tekrarlanan yeniçerilerin çoğunlukla "ayak takımı" olarak adlandırılan gruplardan oluştuğu iddiasına bazı örnekler vermek gerekirse, bkz. *Hulasatü'l-Kelam fi Reddi'l-Avam*, Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası ilavesi, İstanbul, tarihsiz, 14. Es'ad Efendi, *Üss-i Zafer*, 131-132. Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih*, c. VIII, 4-5. Kalost Arapyan, *Rusçuk Ayanı Alemdar Mustafa Paşa'nın Hayatı ve Kahramanlıkları*, çev.

esame defterlerinde esnaf lakaplı esame sahiplerinin toplam sayının yaklaşık üçte birini oluşturduğu görülmektedir. Bu yüzde beklenenden daha düşük olmasına karşın isim ve lakaplar ile ilgili girişte bahsedilen sorunlardan dolayı bu yüzdenin gerçekte çok daha fazla olması ihtimali göz ardı edilmemelidir. Ancak maalesef eldeki belgelerin karakteri daha sağlıklı veriler bulunmasına engel teşkil etmektedir.

Yeniçerilerin toplumsal kökenleri hakkında defterlerden elde edilen bu bilgiler XVIII. yüzyılın sonu ve XIX. yüzyılın başlarında yazılmış olan kroniklerde bulunan bazı somut örneklerle desteklenebilir. Her ne kadar bu kaynaklarda sıkça rastlanan genellemelere dikkatli yaklaşmak gerekirse de, bu kronikler içerdikleri somut bireysel örnekler açısından tarihçiler için büyük öneme haizdir. Mesela 96. Cemaat esame defterleri incelenirken karşımıza çıkan, akrabalarının ve kendisine tabi çırakların esameleri üzerinde belli bir kontrole sahip olan, Civelek Ahmed Ağa'nın yeniçeriler arasında bir istisna olmadığını Cabi Tarihi'nde verilen bilgilerden anlıyoruz. Cabi Ömer Efendi'nin eserinde anlatılan Üsküdar iskelelerinde çalışan ve 59. Ağa Bölüğü'ne mensup olan hamallar ile kethüdaları olan İbrahim Ağa arasındaki ilişki, tam da Civelek Ahmed Ağa ve 96. Cemaat mensubu sepetçiler arasındaki ilişkiyi andırmaktadır.¹⁹ Cabi Ömer Efendi'ye göre Kastamonu'nun Tosya kasabasından İstanbul'a göç etmiş olan İbrahim Ağa, kendi hemşerileri vasıtası ile hammallık mesleğine atılmış yine onların aracılığı ile Yeniçeri Ocağı'nın 59. Ağa Bölüğü'ne yazılmıştı. İbrahim Ağa hem Üsküdar'daki hammallar arasında hem de Yeniçeri Ocağı'nda hızlı biçimde yükselmiş, Üsküdar hammallar kethüdalığı ile ocak turnacılığı rütbesine nail olmuştu. İbrahim Ağa her üç aylık maaş zamanı aynı Civelek Ağa gibi 59. Ağa Bölüğü'nün kışlasına gidip hem kendisinin hem de kendisine tabii olan hammalların maaşlarını almaktaydı. Cabi Ömer Efendi'ye göre bu miktar Haziran 1811'de 300 kuruşa ulaşmaktaydı.²⁰

İbrahim Ağa'nın kişisel ilişkiler ağı Üsküdar'daki tüccar ve sarraflardan Tosya ayanına kadar uzanmaktaydı. Cabi'ye göre İbrahim Ağa kethüdası olduğu Üsküdar hammalları üzerinde önemli bir güce sahipti. Örneğin hammalların taşıma ücretlerini, kazançlarının yarısını paylaşmak zorunda oldukları İbrahim Kethüda belirlemekteydi. Cabi Tarihi'nde İbrahim Ağa'nın kethüdalığı döneminde Üsküdar'daki hammalların taşıma ücretlerinin iki katına

Esat Uras (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1946), 17. Niyazi Berkes, *The Development of Secularism in Turkey*, 56.

¹⁹ *Cabi Tarihi*, c. II, s. 749-751.

²⁰ *age*, c. II, s. 751.

çıkması “hammal taifesinin zorbalığı” olarak adlandırılmaktadır.²¹ Ancak bir Osmanlı seçkini olan Cabi Ömer Efendi’nin iddiasının aksine bir bakış açısı ile İbrahim Kethüda’nın bir yandan kendi menfaatini gözetirken bir yandan da hamalların haklarını savunduğunu da düşünmek de mümkündür. Aynı şekilde İbrahim Ağa’nın kendi sosyal statüsünün dışına çıkıp iltizam dağıtımına müdahale etmeye kalkışması Cabi’ye göre onun sonunu hazırlayan en önemli etken olmuştur.²²

İstanbul’da taşımacılık sektöründe çalışan yeniçeriler sadece İbrahim Kethüda ve ona tabi olan Üsküdar hamallarından ibaret değildi. Şehirdeki hammalların ve kayıkçıların büyük bölümü ya Kapıkulu Ocakları’nın mensubu ya da taslakçılarıydı. 1802’de hazırlanan bir deftere göre İstanbul’daki altı bin beş yüz kayıkçıdan iki bini askeri ünvana sahipti.²³ Ekim 1808’de Alemdar Mustafa Paşa’nın İstanbul’daki bütün hammal ve kayıkçıların Sekban-ı Cedid Ocağı’na kaydolmaları, aksi takdirde mesleklerine devam etmelerine izin verilmeyeceğini açıklaması şehirdeki bütün yeniçerilerin büyük tepkisi ile karşılaşmıştı.²⁴ Ancak bu proje Sekban-ı Cedid’e son veren ve Alemdar Vak’ası olarak bilinen isyandan sonra rafa kaldırılmak zorunda kalmıştı.

İstanbul’daki hammallar üzerine yapılan bir çalışma, 18. yüzyılda ve 19. yüzyılın başlarında aynı kayıkçılar gibi hamalların da büyük bir bölümünün askeri sınıfa mensup olduğunu göstermektedir.²⁵ Ancak varolan kanıtlardan bunların ne kadarının taslakçı ne kadarının ocak mensubu oldukları anlaşılamamaktadır. Yine de kayıkçılar gibi hammalların da büyük bir bölümünün daha çok taslakçılık seviyesinde Kapıkulu Ocakları ile alakalı olduklarını varsaymak mümkün gözükmektedir. Haliç kıyısında Yenikapı, Bağçekapı, Balıkpazarı, Yemiş, Çardak, Balkapanı ve Balat iskelelerindeki hammalların çoğunun ya yeniçeri ocağı mensupları ya da taslakçıları olduğu ve her iskelenin bir yeniçeri ortasının kontrolünde olduğu belirtilmiştir. Örneğin Balkapanı İskelesi 27. Ağa Bölüğü ortasına,²⁶ Bağçekapı İskelesi 31. Cemaat ortasına,²⁷ Yemiş ve Çardak İskeleleri 56. Ağa Bölüğü ortasına mensup

²¹ *age*, c. II, s. 749.

²² *age*, c. II, s. 753-755.

²³ Nejdret Ertuğ, *Osmanlı Döneminde İstanbul Deniz Ulaşımı ve Kayıkçılar*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 114.

²⁴ *Cabi Tarihi*, c. I, s. 252, 260-69.

²⁵ Bkz. Nejdret Ertuğ, *Osmanlı Döneminde İstanbul Hamalları*, Timaş Yayınları, İstanbul 2008.

²⁶ *age*, c. I, s. 460-61.

²⁷ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih*, c. X, s. 107.

Yeniçerilerin kontrolü altındaydı.²⁸ Ancak bu iskelelerdeki hammalların çoğunun yeniçeri ortası mensubu değil de yeniçeri taslakçısı oldukları düşünülebilir. Çoğu İstanbul'a yeni göç etmiş taşralılardan oluşan bu grubun mensuplarının hemşerilik ilişkileri sayesinde bu işi yapmaya başladıkları ve bunların bir bölümünün de yine hemşerilik bağları yolu ile yeniçeri ocağına taslakçı olarak kayıt yaptırdıkları mevcut örneklerden çıkarılabilir. Parası olmayanlar için Yeniçeri Ocağında esame sahibi olmanın meşru yolu sefer zamanlarında yapılan *tashih-i be dergâh* uygulaması olduğundan taslakçıların pek çoğunun etkili ve sözü geçer yeniçerilerin himayesi altına girerek bu hakkı kazanmaya çalışmaları mümkündür. Belki de çoğu tecrübeli ve etki sahibi yeniçerilerden seçilmiş olan hammal kethüdalarının kendi kontrollerinde çalışan hammallar üzerindeki kontrollerinin kaynaklarından biri buydu. Zaman zaman bu kethüdaların yetkilerini kötüye kullandıkları yolunda şikâyetler merkezi otoriteye kadar ulaşıyordu. Örneğin bir Kapıkulu Ocağı mensubu olan Balat iskelesindeki hammallar kethüdası, idaresi altındaki hammalları angarya işlerde çalıştırıp, keyfice cezalandırdığı için Seddü'l-bahir kalesinde kalebendlikle cezalandırılmıştı.²⁹

Sefer zamanlarında yeniçerilerin çoğunun sefere gitmekten kaçınması, taşradan İstanbul'a gelip, gündelik işlerde çalışan ya da çoğunlukla işsiz gezen bekarları devlet tarafından talep edilen yeniçeri mevcudunu karşılamaya çalışan yeniçeri zabitelerinin hedefi haline getirmişti. Bazı yeniçerilerin özellikle seferden kaçabilmek için saklandıkları, bir süreliğine memleketlerine döndükleri ya da gözlerden uzak kalabilmek için Boğaziçi'ndeki kasaba ve köylere gittikleri oluyordu. Gerekli sayıda yeniçeriye bulmaya çalışan Yeniçeri Ocağı'nın komuta kademesinin, kontrolleri altındaki hammal, kayıkçı ve inşaat işçileri gibi kesimleri orduya göndermeleri için hammal kethüdalarına ve benzeri görevde olan yeniçerilere baskıda buldukları vakiydi.³⁰ Özellikle İstanbul'da taşradan gelmiş ve gündelik işlerde çalışarak hayatını kazanmaya çalışan kesim Osmanlı ricali tarafından kurtulunması gereken bir nevi nüfus fazlalığı olarak görülüyordu. Örneğin Mustafa Kesbi Efendi'nin bir bürokrat soğukluğu ve ilgisizliği ile belirttiği gibi sefer sırasında bu gibi kimselerden yeniçeri ortalarına dalkılıç olarak yazılan her bin neferden ancak altmış ile yüz kadarı sağ salim geri dönebilmekte geri kalanı ya şehit ya da esir düşmekteydi.

²⁸ *Cabi Tarihi*, c. II, s. 902-903.

²⁹ BOA, Cevdet Zaptiye (C. ZB.), nr. 460, (22.M.1217 / 25 Mayıs 1802).

³⁰ *Cabi Tarihi*, c. I, s. 493.

Ancak bu sağ kalıp ulufeyi hak eden dalkılıçlar dahi hazine için büyük bir yük getiriyordu.³¹

Taşımacılık sektörünün yanı sıra başkentte inşaat işlerinde çalışanların büyük bir kısmı yeniçerilikle alakalıydı. Bu sektörde çalışan vasıflı işçilerin ve inşaat araç gereçleri üreten ve satan esnafın bir kısmı yeniçeriydi. Bunun yanında inşaatlarda gündelikçi olarak çalışan işçilerin büyük bir kesimi yeniçeri ortalarına mensup ustabaşılardan kontrolü altındaydı. Şanizade ve Es'ad gibi tarihçilere bakılırsa küreklerinde mensup oldukları yeniçeri ortasının nişanı bulunan bu ustabaşılar şehirde kendi kontrolleri dışında bir inşaatın yapılmasına izin vermemekteydiler. Bu ustabaşılar inşaat sahibi ile kendi idarelerindeki işçilerin gündelik ücretleri için pazarlık yaparlardı ve yine Şanizade'nin iddiasına göre işçilerin aldığı bu paranın yarısına da el koyarlardı. İnşaatlarda çalışan işçilerin de yeniçeri taslakçıları olup olmadığı konusunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak aynı hammallar gibi bu grubun içinde de Yeniçeri Ocağı'na yazılmaya çalışan ve bunun için yeniçeri ustabaşılara tabi olan bir kesimin olduğu düşünülebilir.

Esame defterlerinin incelenmesinden de görüldüğü gibi esnaf yeniçerilerin önemli bir kısmı belli miktarda sermaye ve vasıf gerektiren işlerde çalışmaktaydı. Yeniçerilerin iktisadi hayattaki etkinliği merkezi otoritenin piyasaya müdahalesini zorlaştıran bir faktördü. Örneğin esnaf yeniçeriler askeri statüleri sayesinde merkezi otoritenin narh düzenlemelerine uymamayı tercih ediyorlardı. Narh konusundaki kontrollerin yeniçeriler vasıtasıyla yürütülmesi narh uygulamalarına uymayan esnaf yeniçerilere bir avantaj sağlıyordu. Yine askeri sınıfa mensup esnafın yargı ve cezalandırılması ancak kendi subayları tarafından gerçekleştirildiğinden ve bu süreç sivil esnafın cezalandırılmasından çok daha teferruatlı olduğundan, esnaf yeniçeriler işledikleri suçlardan sivillere nazaran daha hafif cezalarla ya da hiç ceza almadan kurtulabiliyorlardı.³² Kolluklarda görev yapan yeniçeriler asayiş sağlama işlevlerinin yanında mıntıklarında bulunan esnafın kurallara uyup uymadığını da denetlemek

³¹ *Mustafa Kesbi: İbretnüma-yı Devlet (Tahlil ve Tenkitli Metin)*, haz. Ahmet Öğreten (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2002), s. 102.

³² Esnaf yeniçerilerin cezalandırılma süreci ile ilgili bazı örnekler için; BOA, Cevdet Belediye (C. BLD.), 3172, (4.Z.1181 / 22 Nisan 1768), C. BLD, nr. 3378, (15.M.1185 / 30 Nisan 1771), C. ZB, nr. 587, (3.ZA.1205 / 4 Temmuz 1791). Esnaf yeniçerilere verilen kısa süreli cezalar ile ilgili bazı örnekler için; BOA, C. ZB, 3216, (2.B.1234 / 27 Nisan 1819), C. BLD, nr. 118, (26.CA.1203 / 22 Şubat 1789).

zorundaydılar.³³ Kolluk yeniçerilerinin yanı sıra muhtesiplerin emri altında çalışan *kol oğlanları* denilen görevliler de 56. Ağa Bölüğü ortasından seçilmekteydi.³⁴ Yeniçeriler arasındaki yoldaşlık kavramı ve gayri resmi ilişki ağları göze alındığında esnaf yeniçerilerin narh gibi bir uygulamaya direnebilmelerinin sebepleri daha iyi anlaşılmaktadır. Arşivlerde bulunan örneklerden esnaf yeniçerilerin ancak narh uygulamalarını birden çok kez ihlal etmişlerse kalebendlik cezasına çarptırıldıkları görülmektedir. Esnaf yeniçerilerin bireysel olarak devletin piyasa düzenlemelerine karşı çıkmasının yanında bazen toplu olarak da merkezi otoriteye karşı çıktıkları oluyordu. Alemdar Mustafa Paşa'nın kısa süren sadrazamlığı döneminde ayakkabı üreticileri ile merkezi otorite arasında çıkan bir anlaşmazlık sonucunda, Alemdar Mustafa Paşa Kayseri'den çok miktarda mesh getirtmiş ve bunları dükkanlarda sattırmak istemiştir. Bunun üzerine ayakkabı üreticisi yeniçeriler çarşıda dağıttıkları pusulalar ile ayakkabı satıcılarını bu meshleri satmaya kalkışmamaları konusunda uyarmışlardı.³⁵

Sonuç

Esnaf yeniçerilerin merkezi otoriteye ve temsilcilerine karşı kolektif biçimde giriştikleri bu tip direniş örneklerine imparatorluğun farklı bölge ve şehirlerinde rastlamak mümkündür. Bu örneklerin çoğunda yeniçerilerin merkezi otoritenin temsilcilerine karşı çıkmaktan ve gereğinde şiddet uygulamaktan kaçınmadıkları görülmektedir. Özellikle 17. yüzyıldan itibaren esnaf yeniçerilerin loncalara üye olmasına artık fazla tepki gösterilmediği ve çoğu yeniçerinin loncaların idari kadrolarında da yer aldığı düşünüldüğünde merkezi otoritenin loncalarla ilişkilerinde giderek daha fazla uzlaşmacı bir çizgi izlemesi uzak bir ihtimal değildir. Özellikle yeniçeriliğin kaldırılmasından sonra hazırlanan bir kalebend defterinde İstanbul ve Edirne'de idam edilen ve sürgüne yollanan yeniçeriler arasında lonca kethüdalarının bulunması, ayrıca esame defterlerinde çırak ünvanına sahip yeniçerilerin varlığı bu ihtimali kuvvetlendirmektedir.

³³ Cabi Ömer Efendi'ye göre bazen kollukta görev yapan yeniçeriler bile narh fiyatlarının üstünde halka satış yapabilmekteydi. Merkezi otorite bu sebep ile Eylül 1812'de yayınladığı bir fermanla İstanbul'da kolluklarda görev yapan yeniçerilerin görevleri dışında meyve ve sebze gibi tüketim mallarını satmasını yasaklamıştı. *Cabi Tarihi*, c. II, s. 899.

³⁴ Osman Nuri Ergin, *Mecelle-i Umur-ı Belediye*, c. I, (İstanbul: Matba'a-i Osmaniyye, 1914), s. 339.

³⁵ *Cabi Tarihi*, c. I, s. 417.

Gündelik işlerde çalışan çoğu yeni göçmenlerden oluşan şehirli fakir kesim ve küçük esnaf ile yeniçeriler arasındaki organik ilişkinin en önemli sonuçlarından biri bu kesimlerin siyaseti dolaylı yollardan da olsa giderek daha fazla etkiler konuma gelmesiydi. 18. yüzyılın başından 1826 yılına kadar İstanbul'da gerçekleşen beş büyük isyanın doğrudan hedefi merkezi otoritenin izlediği politikaların değiştirilmesiydi. Bu isyanlar sonucunda dönem boyunca tahta gelen dokuz sultandan dördü tahtlarından indirilmiş, pek çok vezir ve devlet adamı isyana katılan kalabalıklar tarafından linç ya da idam edilmişti. İsyanların başlatılması ve yürütülmesinde her ne kadar yeniçeriler başrolü oynamış olsa da önceki sayfalarda açıklanmaya çalışan faktörlerden dolayı bu isyanları sadece askeri isyanlar olarak kategorize etmek mümkün değildir. 18. yüzyıldan itibaren artık iyice şehirli nüfus ile kaynaşmış hale gelen yeniçerileri Osmanlı Devleti'nin klasik döneminde olduğu gibi bir askeri sınıf olarak görmek doğru bir yaklaşım değildir. İmparatorluğun büyük şehirlerinde şehirli halk ve yeniçerilerin kaynaşması öyle bir hal almıştı ki resmi belgelerde bazı şehirlerin nüfusunun hepsinin yeniçeri olduğu gibi iddialara yer verilebiliyordu.³⁶ Bu aslında Osmanlı ricali ve uleması içinde yeniçeri ve halkın bir olduğu algılamasına sahip olan belli bir kesimin var olmasından kaynaklanıyordu.³⁷

Yeniçeriler en azından kâğıt üzerinde hala askeri sınıf olarak gözükmektedir ve bazı imtiyazlardan yararlanıyorlarsa da ekonomik açıdan İstanbul halkının genelinden çok farklı bir konuma sahip değillerdi. Küçük esnaf ve gündelik işlerde çalışan kesim olarak devletin aldığı iktisadi ve mali kararlardan yeniçeri ünvanı taşımayan muadilleri kadar etkilenmekteydiler. Mesela merkezi otorite kaynak bulabilmek için tağşiş uygulamasına gittiğinde esnaf yeniçeriler hem maaş yönünden hem de artan fiyatların getirdiği olumsuzluklar yönünden zarara uğruyorlardı. Aynı şekilde XVIII. yüzyılın sonları ve XIX. yüzyılın başında siyasi otorite kuvvetli bir merkezi devlet inşasına için askeri ve mali yapıda radikal değişimlere girişip tebaasından artan taleplerde bulunmaya başladığında bu hem yeniçerilerin hem de toplumun büyük bir bölümünün alışageldiği özgürlük ve refahı tehdit etmişti. Bu açıdan özellikle XIX. yüzyılın başlarında yeniçerilerin önderliğinde gerçekleştirilen üç

³⁶ BOA, *Cevdet Dâhiliye (C. DH.)*, nr. 13478, (13.C.1160 / 22 Haziran 1747).

³⁷ Mesela 1826 isyanında isyancılara karşı izlenecek tutumu belirlemek için toplanan meşveret meclisinde bazı rical "umum ahali yeniçeri olduğundan umuma karşı hareket caiz değildir" diyerek isyancılara karşı şiddet kullanılmasına karşı çıkmıştı. Ahmed Lütüfî, *Tarih*, c. I, s. 154. Aynı şekilde Ahmed Cevdet Paşa'nın yeniçeriliğin kaldırılması ile "ehl-i İslamın asabiyesine zafiyet geldiği" iddiası da bu çerçevede anlaşılabilir.

isyan – Kabakçı İsyanı, Alemdar Vak'ası ve 1826 İsyanı- askeri isyanlar olmaktan çok siyasi merkezin yeni uygulamalarına karşı çıkan toplumsal isyanlardı. Bu isyanların hem birincil hem de ikincil kaynakları içine alan resmi tarih yazımında genellikle değişime karşı çıkan cahil kalabalıkların fanatizminin ürünü bir “sapma” olarak nitelenmesi ve “yeniçeri isyanı” genel ismi altında toplanması yanıltıcıdır.³⁸

Her şeyden önce “yeniçerilik” statüsünün XIX. yüzyıl başlarında çok farklı sosyo-ekonomik grupları içinde barındırmakta olduğu göz önüne alındığında yeniçeri isyanı genellemenin bu isyanların karakteri hakkında bir bilgi vermediği açıktır. Bu isyanların her biri ancak derinlemesine ve detaylı incelendiğinde isyana katılan gruplar ve amaçları konusunda daha sağlıklı bilgiler elde edilebilecektir. Eldeki birincil kaynakların çoğu Osmanlı ricali ve onlara müntesip gruplar tarafından üretildiğinden bu kaynakların doğal olarak birincil işlevi bu grupların siyasi faaliyetlerini meşrulaştırmaktır. Bu kaynaklarda devletin kurulu nizamına karşı girişilen her hareket ve bu harekete katılanlar olumsuz bir biçimde tasvir edilir. Müesses düzenden her çeşit “sapma” girişimi “fesad” ya da “fitne” olarak adlandırılırken siyasi otoriteye karşı çıkanlar “eşkiya, ehl-i fesad, haşerat” gibi sıfatlarla adlandırılır. Yeniçeriler gibi giderek çevresel merkezkaç kuvvetlerinden biri haline gelmiş bir kesim hakkında gerek vakanüvis tarihlerinde gerek Osmanlı seçkinleri tarafından üretilen kısa tarihçe ve risalelerde yazılanlar da bu doğrultudadır. Resmi kaynakların tarihçilere neredeyse hazır biçimde sunduğu bu tabloya alternatif bir bakış açısı getirmenin yolu ya bu kaynakların “satır aralarının” okunması ya da dönemin muhalifleri tarafından yazılan resmi olmayan kaynakların incelenmesi ile mümkün olabilir. Özellikle erken modern dönem Osmanlı tarihi için yazmaların ve mecmuaların incelenmesi ile yavaş yavaş ortaya çıkan bu tip kaynakların zaman içinde Osmanlı tarihine bakış açımıza önemli değişiklikler getireceği muhtemeldir.

Resmi kaynakların isyanlara ve toplumsal hareketlere karşı ön yargısının doğurduğu önemli bir sorun bu hareketlere katılanların genelde ne yaptığının

³⁸ Özellikle ikincil kaynaklar arasındaki bazı kalıplaşmış örnekler için bkz. Niyazi Berkes, *The Development of Secularism in Turkey* (Montreal: McGill University Press, 1964). Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi: Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)*, c. IV (Ankara: TTK Basımevi, 1961, 5. baskı, 1988). Bernard Lewis, *The Emergence of Modern Turkey* (Oxford: Oxford University Press, 1961, 3. baskı, 2002). Stanford J. Shaw, *Between Old and New: The Ottoman Empire under Sultan Selim III, 1789-1807* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1971). Yine aynı yazarın: *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, 2 cilt (Cambridge: Cambridge University Press, 1976).

farkında olmayan ve aslında başkalarının eliyle yönlendirilen cahil kalabalıklar olarak tasvir edilmesidir. Toplumun siyasete katılımını bir anormallik olarak algılayan Osmanlı seçkinleri ve onun mirasçısı olan Cumhuriyet seçkinleri tarafından üretilen birincil ve ikincil kaynaklardan bu insanlar hakkında detaylı bir bilgi elde etmek mümkün olmamaktadır. Bir anlamda resmi kaynaklar bu insanlara kendi faaliyetlerinin öznesi olmayı bile çok görmektedir. İşte bu yüzden XIX. yüzyıl başlarındaki hatta daha önceki dönemlerdeki isyanlara katılanların “yeniçeri” terimi altında toplanması ve modern tarihçiler tarafından bu isyanların detaylarının araştırılmaması bir talihsizliktir.

Bu açıdan yapılması gereken her şeyden önce bu isyanlara katılan ve destek veren grupların kimliğinin ortaya konulması ve ardından bu gruplara mensup insanların isyanlara hangi sebeplerle katıldığının ve isyanlar sırasında hangi sosyal, ekonomik ve siyasi beklentilerle hareket ettiklerinin araştırılmasıdır.³⁹ Bu yüzden yeniçerilerin toplumsal kökenlerinin araştırılması ve yeniçerileri oluşturan grupların birbirleriyle ve siyasi elit ile ilişkilerinin ortaya konması Osmanlı tarihinin toplumsal ve siyasi dinamiklerinin daha iyi anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır.

Özellikle bu çalışmanın ilk bölümünde ortaya konan verilerin göstergesinde yeniçeri esamesi sahiplerinin büyük bölümünün İstanbul nüfusunun orta ve alt sınıflarından geldiği iddia edilebilir. Esame sahiplerini üç genel kategori altında toplamak mümkündür. Bunlardan ilki eşkinici ya da *neferat-ı cedid* denen aktif personel, ikincisi *mütেকaid* adı altında toplanan emekli olmuş ya da satın alma yolu ile emekli yeniçeri esamesine sahip olmuş olan grup ve üçüncüsü *dalkılıç* olarak adlandırılan seferler sırasında ocağa kayıt olup dalkılıç esamesi sahibi olmuş kesimdi. Bu grupların her birinin içinde

³⁹ Aslında Yeniçeriliğin kaldırılmasından sonraki yirmi-otuz yıllık süre içinde hem yabancı hem de yerli yazarlar tarafından yeniçerilerin sosyal kökenleri, halk ile olan bağları ve siyasi rolleri konularında dikkat çekici görüşler gündeme getirilmiştir. Mesela XIX. yüzyılın ikinci yarısında meşrutî idare konusundaki tartışmaların hararetlendiği bir dönemde Namık Kemal yeniçerilerin bütün aşırılıkları ve kabahatlerine rağmen Osmanlı kamuoyunun temsilcileri olduğunu ileri sürmüştü. Namık Kemal’e göre Osmanlı Devleti yeniçeriliğin kaldırılışına dek meşveret yolu ile idare olunmuştu. Namık Kemal, “İbret”, *Hürriyet*, No: 48, 12 Safer 1286 / 24 Mayıs 1869; “Efkâr-ı Umumiye”, *İbret*, No: 40, 26 Şaban 1289/ 29 Ekim 1872. Aslında buna benzer fikirler Namık Kemal’den çok önce XIX. yüzyılın ilk yarısında Augustine Thierry, David Urquhart ve Alphonse de Lamartine gibi Batılı yazarlar tarafından ileri sürülmüştü. Taner Timur, *Osmanlı Çalışmaları* (Ankara: İmge Kitabevi, 1998, 3. Baskı), 128 -153. Namık Kemal’in yeniçeriler hakkındaki görüşlerinde bu yazarlardan etkilenip etkilenmediği tartışmaya açık bir sorudur.

genelde “esnaf” genel terimi altında adlandırılan büyüklü küçüklü tüccarlar, zanaatkârlar, dükkân sahipleri, seyyar satıcılar, gündelik işlerde çalışanlar bulunmaktaydı. İstanbul’a yeni göç etmiş bekârlar ve gündelik işlerde çalışanlar gibi toplumsal merdivenin alt kesimlerinde bulunanlar için esameye ve yeniçeri statüsüne sahip olmak hem devletin belli aralıklarla İstanbul’u göçmenlerden ve işsiz bekârlardan temizleme teşebbüslerinden kurtulma hem de az da olsa sabit bir gelire sahip olma manasına geliyordu. Hem İstanbul’daki bu gruplar hem de bu çalışmada bahsedilmeyen taşradaki yeniçeri ünvanlı esnaf ve çiftçiler açısından önemli olan içi ekonomik olarak her ne kadar boşalmış olsa da yeniçeri statüsünün getirdiği mali ve hukuki imtiyazlar ve korumayı. Merkezi otoriteyi en fazla rahatsız eden bu grupların yeniçeri statüsünün kalkması altında kendilerine devletin müdahalesinden bağımsız bir alan açmakla kalmayıp siyasi karar alma mekanizmasına dolaylı ya da doğrudan müdahale etmeleriydi. En aşırı ve görünür örnekleri payitahtta gerçekleşen geniş katılımlı isyanlar olarak karşımıza çıkan bu müdahaleler aslında merkezi otoriteyi ve temsilcilerini tehdit etmekten tutun vilayetlerdeki küçük çaplı direniş ve isyanlara kadar pek çok biçimde tezahür etmekteydi.

XVIII. yüzyıl sonunda yürürlüğe konmaya başlanan ve XIX. yüzyıl başında toplumsal muhalefetin şiddeti karşısında iki kez geri adım atmak zorunda kalan *Nizam-ı Cedid* projesinin ana amacı ülkedeki merkezkaç kuvvetlerinin en güçlüsü olan yeniçeriliğin ortadan kaldırılmasıydı. *Vak'a-i Hayriyye* olarak adlandırılan Yeniçeri Ocağı'nın ortadan kaldırılmasından sonra merkezi otoritenin yeniçerilik ile ilgili her şeyi yeryüzünden silmeye kadar gitmesinin arkasındaki neden sadece yeniçerilerin askeri reforma karşı çıkması ile açıklanamaz. Osmanlı ricalini yeniçeriliği ve onun ile alakalı bütün sembolleri ortadan kaldırmaya iten, ocağın Osmanlı ricalinin en korktuğu şeyin, yani halkın siyasete “müdahalesinin” bir sembolü haline gelmiş olmasıydı.

ÖZET**XIX. YÜZYIL BAŞLARI İSTANBUL'UNDA ESNAF YENİÇERİLER**

Bu çalışma XIX. yüzyıl başları İstanbul'unda Yeniçeri Ocağı'ndan maaş alan bir kesitinin toplumsal profilini çıkarmayı amaçlamaktadır. Yeniçerilerin XVII. yüzyıldan itibaren yoğun biçimde ticaret ve zanaatler ile meşgul olmaya başladıkları tespiti hem Osmanlı vekayinâmelerinde hem de ikincil kaynaklarda sıkça tekrarlanagelmıştır. Bu gözlemlerin bugüne kadar tarihçiler tarafından pek kullanılmamış Yeniçeri esame defterlerinin ışığında sınanması ve daha da önemlisi yeniçerilerin ticaret ve zanaatler ile olan ilişkilerinin belli dönem ve mekanlarda ne boyutlarda olduğu sorusu ilgi çekici konular olarak ortaya çıkmaktadır. Mevcut çalışmada 1815 ile 1824 yılları arasındaki zaman dilimine ait dört esame defterinden yola çıkılarak Yeniçeri Ocağı'ndan esame alanların toplumsal kökenlerinin yanı sıra ticaret ve zanaatlar ile olan ilişkileri hakkında bazı çıkarımlar yapılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yeniçeriler, esnaf ve zanaatkarlık, İstanbul, Esame defterleri

Ekler

D) 96. Cemaat Ortası'nın 1815/1816 tarihli esame defterinde esnaf lakabı taşıyan esame sahiplerinin elindeki esamelerin dağılımı

Abacı	1	Keserci	11
Attar	2	Kurdeleci	1
Bamyacı	1	Kürekçi	2
Basmacı	2	Kurukahveci	3
Berber	3	Kuruyemişçi	1
Beşikçi	15	Kileci	1
Bıçakçı	10	Kolancı	1
Börekçi	1	Kömürcü	1
Boyacı	1	Küfeci	5
Burgucu	2	Kutucu	4
Çamaşırcı	10	Leblebici	1
Camcı	3	Lüleci	1
Çaprazcı	1	Manav	2
Çıkrıkçı	2	Mestçi	8
Çırak	23	Mumcu	1
Çizmeci	1	Muytaf	4
Çörekci	13	Nakkaş	7
Debbağ	31	Nalband	2
Desdari	4	Nalçacı	1
Destgahcı	11	Odun sepetçisi	1
Dikici	4	Sağrııcı	1
Dökmeci	3	Sakızıcı	1
Dolabıcı	1	Şamdancı	1
Duhani	3	Sandıkçı	9
Eğerci	1	Saraç	3
Fişekçi	1	Sepetçi	71
Gözlemeci	1	Şeritçi	1
Hallaç	2	Simkeş	1
Hamlacı	4	Sırıkcı	7
Hasırcı	3	Suyolcu	4
Hattat	1	Tabancacı	7
İmameci	5	Tarakçı	1
İpekçi	5	Taşçı	36
Kafesci	1	Terzi	1
Kağıdıcı	12	Testereci	17

Kahveci	5	Turşucu	5
Kalafatçı	1	Usturacı	1
Kalaycı	3	Üzengici	6
Kalpakçı	1	Yaş yemişci	1
Kasap	2	Yay nakkaşı	2
Kayıkcı	7	Yedekçi	2
Kaymakçı	3	Yemenici	2
Kazancı	2	Yorgancı	7
Kebabçı	6		
Keçeci	7	Toplam	470
Kemhacı	4	Toplam Esame	1,297

II) 96. Cemaat Ortası'nın 1823/1824 tarihli esame defterinde esnaf lakabı taşıyan esame sahiplerinin elindeki esamelerin dağılımı

Abacı	2	İmameci	1
Basmacı	11	Kâğıtçı	4
Berber	9	Kahveci	6
Beşikçi	16	Kalafatçı	3
Bıçakçı	8	Kalaycı	1
Boyacı	2	Kasap	2
Burgucu	2	Kayıkçı	9
Çamaşırcı	6	Kaymakçı	1
Camcı	2	Kazancı	1
Çaprazcı	1	Kebapçı	5
Çırak	22	Keçeci	7
Çörekçi	16	Keserci	18
Debbağ	23	Kömürücü	1
Destari	3	Kumaşçı	1
Destgahcı	5	Kurdeleci	1
Dikici	3	Kürekçi	1
Dökmeci	2	Kutucu	6
Dolabcı	1	Kurukahveci	2
Duhani	4	Leblebici	2
Ekmekçi	1	Manav	1
Fişekçi	1	Mavnacı	1
Gözlemeci	1	Mestçi	2
Hallaç	1	Nakkaş	3
Hamlacı	4	Perdahçı	4
Hasırcı	2	Revgan-ı zeytci	1
Hattat	1	Sağırıcı	16
Sandıkçı	6	Taşçı	40
Saraç	3	Terzi	1
Sepetçi	44	Testereci	13
Simkeş	2	Üzengici	4
Sırkçı	3	Yorgancı	3
Sıvacı	6	Zeytinci	1
Suyolcu	2	Yay nakkaşı	2
Tabancacı	1		
		Toplam	380
		Toplam Esame	1,273

III) 97. Cemaat Ortası'nın 1812 tarihli esame defterinde esnaf lakabı taşıyan esame sahiplerinin elindeki esamelerin dağılımı

Arabacı	1
Attar	1
Kasap	1
Duhani	2
İpekci	2
Kaftancı	1
Kahveci	2
Kayıkcı	1
Çıkırcı	1
Lekeci	2
Pekmezci	1
Sarraç	1
Şamdancı	1
Suyolcu	1
Hamlacı	3
Yumurtacı	1
Toplam	21
Toplam Esame	318

IV) 12. Sekban Bölük Ortası'nın 1822 tarihli esame defterinde esnaf lakabı taşıyan esame sahiplerinin elindeki esamelerin dağılımı

Çadırcı	4
Kaşıkçı	1
Külahçı	3
Kaptan	2
Nakkaş	3
Sarraç	6
Toplam	19
Toplam Esame	57

